

ERIK LARSON

'Scherpzinnig, snel en
diep ontroerend.'

– *The New York Times*
Book Review

Churchill en de Blitz

De grandioze misère

GESCHIEDENIS

Sombere verwachtingen

Niemand twijfelde eraan dat de bommenwerpers zouden komen. De planners van het ministerie van Defensie waren er al ruim voor de oorlog mee aan de slag gegaan, hoewel ze geen specifieke bedreiging voor ogen hadden. Europa was Europa. Als je op ervaringen uit het verleden zou afgaan, kon er overal en op elk moment wel een oorlog uitbreken. De Britse militaire leiders bezagen de wereld door de lens van de ervaringen die het Britse Rijk tijdens de vorige oorlog had opgedaan, de Eerste Wereldoorlog, the Great War, met zijn massaslachtingen van zowel soldaten als burgers en de eerste systematische luchtaanvallen uit de geschiedenis, die plaatsvonden boven Engeland en Schotland, waarbij Duitse luchtschepen bommen afwierpen. De eerste van die aanvallen deed zich voor in de nacht van 19 op 20 januari 1915, en werd gevolgd door ruim vijftig andere, waarbij de reusachtige zeppelins zich in alle rust hoog boven het Engelse landschap voortbewogen en 162 ton bommen afwierpen die 557 mensen het leven kostten.¹

Sinds die tijd waren de bommen zwaarder en dodelijker geworden, en smeriger ook, met vertragingsmechanismen en aanpassingen waardoor ze tijdens de val een hoog, gillend geluid voortbrachten. Een immense Duitse bom, een vier meter lange vierduizendpounder die Satan werd genoemd, kon een heel huizenblok in puin leggen.² De vliegtuigen die deze bommen konden meevoeren waren ook groter geworden, en sneller, en ze vlogen een stuk hoger, en waren daardoor beter in staat om de verdediging van het thuisfront te ontwijken. Op 10 november 1932 liet Stanley Baldwin, de toenmalige vicepremier, het Lagerhuis weten hoe de toekomst eruit zou kunnen zien: 'Ik denk dat de man in de straat zich moet realiseren dat geen macht ter wereld in staat is hem tegen een bombardement te beschermen. Wat de mensen ook mogen zeggen, de bommenwerper zal altijd zijn doelwit weten te bereiken.'³ De enige effectieve verdediging bestond eruit in het offensief gaan, zei hij, 'en dat betekent dat je, als je jezelf tenminste in veiligheid wilt brengen, meer

vrouwen en kinderen veel sneller zult moeten doden dan de vijand’.

Britse burgerbeschermingsdeskundigen, die bang waren voor een ‘knock-outaanval’, voorspelden dat bij de eerste luchtaanval op Londen waarschijnlijk de gehele stad zou worden verwoest en dat daarbij tweehonderdduizend inwoners om het leven zouden komen.⁴ ‘In brede kringen werd aangenomen dat binnen enkele minuten nadat de oorlog zou worden verklaard Londen tot puin zou worden gereduceerd,’ schreef een lagere ambtenaar.⁵ De aanvallen zouden onder de overlevenden zo’n paniek veroorzaken dat miljoenen mensen aan waanzin ten prooi zouden vallen. ‘In Londen zou dagenlang een volslagen gekkenhuis heersen,’ schreef J.F.C. Fuller, een militair theoreticus, in 1923. ‘De ziekenhuizen zullen worden bestormd, het verkeer zal tot stilstand komen, de daklozen zullen om hulp krijsen, de stad zal één groot pandemonium worden.’⁶

Het Home Office, het Britse ministerie van Binnenlandse Zaken, schatte in dat als de standaardprotocollen voor teraardebestellingen zouden worden gevolgd, de kistenmakers bijna twee miljoen vierkante meter ‘doodskistenhout’ nodig zouden hebben, een hoeveelheid die onmogelijk geleverd kon worden.⁷ Ze zouden hun doodskisten van zwaar karton of papier-maché moeten maken, of de mensen simpelweg in lijkwaden moeten begraven.⁸ ‘Voor massagraven,’ adviseerde het Schotse departement van Gezondheid, ‘is het meest geschikte type graf een brede loopgraaf, die diep genoeg moet zijn om ruimte te bieden aan vijf lagen met lijken.’⁹ Planners riepen op om in de buitenwijken van Londen en andere grote steden grote, diepe kuilen te graven, waarbij de werkzaamheden zo discreet mogelijk dienden plaats te vinden. Begraafenisondernemers moesten speciaal onderwezen worden in het desinfecteren van de lichamen en kleding van mensen die door gifgas waren omgekomen.¹⁰

Toen Groot-Brittannië op 3 september 1939 in reactie op Hitlers inval in Polen, Duitsland de oorlog verklaarde, bereidde de Britse overheid zich serieus voor op de bombardementen en de invasie die ongetwijfeld zouden volgen. De codenaam voor het signaal dat de invasie elk moment kon plaatsvinden of al begonnen was, luidde ‘Cromwell’.¹¹ Het ministerie van Voorlichting deed een speciale folder uitgaan met de titel *Beating the Invader* – De indringer verslaan –, die bij miljoenen huishoudens werd thuisbe-

zorgd. De daarin gehanteerde tekst was niet bedoeld om de bevolking gerust te stellen. 'Als de vijand ons land binnenvalt,' werd er gewaarschuwd, '... zullen er uiterst hevige gevechten plaatsvinden.' De lezers werd aangeraden om zodra de overheid opriep te evacueren, daar onmiddellijk gevolg aan te geven. 'Als de aanval begint, is het te laat om nog te vertrekken. [...] HOUD STAND.' In heel Groot-Brittannië zwegen de kerkklokken. Het klokgelui zou alleen nog maar worden gebruikt om alarm te slaan, en zou uitsluitend te horen zijn als 'Cromwell' in werking werd gesteld en de indringers eraan kwamen. Als je klokgelui hoorde, betekende dat dat er in de buurt vijandelijke parachutisten waren gezien. Op dat moment, beval de folder, 'dient u uw fietsen onklaar te maken en te verstoppen, en uw kaarten en plattegronden te vernietigen.' En als je in het bezit was van een auto: 'Verwijder de verdeelkap en voedingskabels, en maak óf de brandstoftank leeg óf verwijder de carburateur. Als u niet weet hoe dat moet, informeer daarover dan nú bij de dichtstbijzijnde garage.'

In steden en dorpen werden wegwijzers weggehaald en er mochten alleen nog maar kaarten en plattegronden worden verkocht aan mensen die daarvoor toestemming hadden van de politie.¹² Boeren plaatsten als obstakels oude auto's en vrachtwagens op hun akkers, voor het geval de vijand er zweefvliegtuigen met soldaten zou willen laten landen. De overheid voorzag de burgerbevolking van vijfendertig miljoen gasmaskers, die de Britten altijd bij zich moesten dragen en die ook 's nachts onder handbereik dienden te zijn.¹³ In Londen werden de brievenbussen van een speciale coating van gele verf voorzien die van kleur veranderde zodra er sprake was van gifgas.¹⁴ Strikte verduisteringsmaatregelen zorgden ervoor dat het in de stad zo donker was dat het nagenoeg onmogelijk was om 's avonds op een treinstation nog iemand te herkennen.¹⁵ In maanloze nachten liepen voetgangers maar al te vaak onder auto's en bussen, liepen ze tegen lantaarnpalen aan, verstpapten ze zich op stoepanden en struikelden ze over zandzakken.

Plotseling kreeg iedereen belangstelling voor de maanstanden. Bommenwerpers konden uiteraard ook overdag aanvallen, maar de gedachte had postgevat dat ze na het invallen van de duisternis hun doelwit alleen nog maar met behulp van het maanlicht konden vinden. De volle maan en haar wassende en afnemende fasen werden dan ook *a bomber's moon* genoemd, een maan die bij uitstek

geschikt was om een bombardementsvlucht uit te voeren.¹⁶ Er werd troost geput uit het feit dat de bommenwerpers, maar ook – belangrijker nog – de hun escorterende jachtvliegtuigen, helemaal vanaf hun bases in Duitsland moesten komen vliegen, een afstand die zo groot was dat zowel hun bereik als hun dodelijke trefzekerheid ernstig beperkt werd. Maar hierbij werd aangenomen dat Frankrijk, met zijn machtige leger, de Maginotlinie en omvangrijke marine, stand zou houden en op die manier de Luftwaffe in zou sluiten en een effectieve blokkade voor eventuele Duitse invasieroutes zou vormen. Het Franse weerstandsvermogen was de hoeksteen van de Britse defensiestrategie. Dat Frankrijk door de Duitsers onder de voet kon worden gelopen was onvoorstelbaar.

‘De stemming gaat verder dan bezorgdheid,’ noteerde Harold Nicolson, die korte tijd later parlementair secretaris op het ministerie van Voorlichting zou worden, op 7 mei 1940 in zijn dagboek. ‘Die is er een van feitelijke angst.’ Hij en zijn echtgenote, de schrijfster Vita Sackville-West, spraken af dat ze zelfmoord zouden plegen zodra de reële kans bestond dat ze in handen van de Duitse indringers zouden vallen. ‘Er moet toch iets bestaan dat snel werkt, pijnloos is en gemakkelijk kan worden meegenomen,’ schreef ze op 28 mei aan hem. ‘O, mijn allerliefste, dat het zo ver met ons zou kunnen komen!’¹⁷

Uiteindelijk bracht een samenloop van onvoorziene krachten en omstandigheden de bommenwerpers naar Londen, waarvan de belangrijkste een eenmalige gebeurtenis was die plaatsvond op 10 mei 1940, vlak voor zonsondergang, op een van de heerlijkste avonden van een van de mooiste lentes die men zich kon herinneren.